

Vyhfotu dh bVjuV i=dkfjrk % n'kk ,o fn'kk

food fo'ok I

ih&,p-Mh- 'kk/kkFkh] lpkj ,o ehfm;k v/; ;u dæ]
egkRek xk/kh vrjjk"Vh; fgnh fo'ofok[ky;] o/kk-

I kjk'k : Vyhfotu i=dkfjrk vkj bVjuV i=dkfjrk nk vyx&vyx i=dkfjrk dh fo/kk, gA bu nkuk fo/kk vk d vyx&vyx igpku dk ey dkj.k budh dk; çfØ;k, gA bu nkuk fo/kk vk dh dk; çfØ;k, t:j vyx&vyx g ijr bud ey e i=dkfjrk gA i=dkfjrk dh 'k#vkr gLrfyf[kr : i e rk dkQh igy gk pdh Fkh] ijr bldh fof/kor 'k#vkr eæ.k rdudh d vkxeu d l kFk ekuk tkrk gA pteuh e 1450 b- d vlikl eæ.k rdudh dk fodkl gvka 1453 b- e dkyEcl dh l xj&;k=k vkj u;h nfu;k dh [kkt d lepkj igyh ckj Nki x,A81 blh ?kVuk dk efær : i e i=dkfjrk dh 'k#vkr d l kFk&l kFk i=dkfjrk d fof/kor 'k#vkr d : i e Hkh n[kk tkrk gA vc vxj ge Vyhfotu i=dkfjrk vkj bVjuV i=dkfjrk d lnhk e ckr dj rk ge ;g Hkh dg ldr g fd Vyhfotu vkj bVjuV nk vyx&vyx lyVQ,e g ftld ek/e l i=dkfjrk dk dk; fd;k tkrk gA ol rk lyVQ,e d : i e Vyhfotu dk vkxeu 1922 b- e gh gk pdk Fkh] tc 1922 e Ld,VyM d oKkfud& ^t,u ylxh c;M* u Vyhfotu dk vkfo"dkj fd;k82] ijr bl lyVQ,e d ek/e l lepkjk d çlkj.k d fy, dN o"kk rd brtkj djuk iMka fcVu d lcl cM ehfm;k çfr"Blu 'fcv'k c,MdkfLVx dki'ku* %BBC% }kjk 1932 b- e fu;fer : i l Vyhfotu dk;dek dk çlkj.k 'k: fd;k x;k vkj bu dk;dek e U; t jhy ij vk/kkfjr ledkyhu ?kVukØe vkj lepkjk l lcf/kr dk;Øek dk Hkh fu;fer : i l 'kkfey fd;k tku yxkA lepkj cyfVuk dk lgh çk: i 1936 b- d i'pkr lku vk;kA yxkx ,d n'kd vkj fcru d ckn pvefjd e ^,uchlh* vkj ^lch, l* ij 1946 l 15&15 feuv d fu;fer U; t cyfVuk dk nfud çlkj.k 'k: gk x;k FkA83 rc l vc rd rdfudh cnyko d l kFk&l kFk Vyhfotu lepkjk dk Lo: i vkj çLrrhdj.k dk rjhdh yxkrkj cnyrk jgk gA

n l j lyVQ,e bVjuV dk çkjHk DARPA %Defense Advanced Research Projects Agency% d : i e 1965 b- e gh gk pdk Fkh] tc Lawrence Roberts u 'Massachusetts computer' d l kFk 'California computer' dk 1965 b- e Mk;y&vi VyhQku ykbu d tfj, t kMk FkA ijr bldh ykdfç;rk dk xkQc rc ijoku p<k tc uç d n'kd d 'k#vkr e ^Vhe cul yh* vkj ^j,cv dfy;k* u World Wide Web (WWW) dk vfo"dkj fd;kA World Wide Web dk vkfo"dkj gkr gh cgr gh rth l bVjuV dk foLrkj ijh nfu;k e gku yxkA dN gh lkyk e bVjuV dh nfu;k dkQh cny xb rFk fo'o Hkj e bVjuV miHkÄkvk dh l[;k e rth l btkQk gku yxkA rRi'pkr d,ef'k;y oclkbV dh lQyrk u tulpkj d ijijxr ek/ek d 0;olk; l tM 0;olkb;k dk Hkh viu&viu oclkbV 'k: dju d fy, çfjr fd;kA /khj&khj lepkj i=k jfM;k rFk Vyhfotu puyk u viu&viu oclkbV 'k: dj fn,A ;gh l Vyhfotu dh bVjuV i=dkfjrk dh 'k#vkr gb A

'kn&d th % Vyhfotu i=dkfjrk bVjuV i=dkfjrk eæ.k rdudh] DARPA, World Wide Web, oclkbV] oc lLdj.k] v,uykbu] v,u,vjA

çLrkouk %

Vyhfotu lepkj puy vc flQ Vyhfotu d NKV ijn rd gh lHfer u jgdj dl;Vj d ek/e l bVjuV miHkÄkvk rd Hkh igpu yxkA ixh ekbYl vkj tYh byV u viuh iLrd ^kbe lkbVl* dcy ,M lVykbV ;kij vDVcj 1996] i-l-& 53 ij fy[kk g fd 1996 b- d vr rd bVjuV dh oclkbV ij 400 l T;knk Vyhfotu vkj 1200 l T;knk jfM;k LV'ku LFkfir gk pd Fk84 A Vyhfotu

lepkj puyk dk >dko bVjuV i=dkfjrk d çfr fdruh rth l gyk bldk vnktk bl rF; l yxk;k tk ldrk g fd tğk 1996 b- d vr rd bVjuV dh oclkbV ij Vyhfotu puyk dh l[;k ek= 400 l dN T;knk Fkh] ogh 1997 b- rd brdjhu viB lk Vyhfotu LV'ku u [kn dk oclkbV cukdj lepkj nuk çkjHk dj fn;k Fkh5 A Vyhfotu lepkj puyk d oc lldj.kk dh 'k: vkr ,d ek; u e ç; kx Hkh Fkh fd D;k Vyhfotu lepkj puyk dh rjg mud oclkbV dk Hkh ykdfç;rk feyxh\ puyk dh rjg mud oc lldj.kk dk Hkh foKkiu fey ik,xk\ b/kj bVjuV miHkkäkvk dh l[;k e gk jgh rho of) d çhp Vyhfotu lepkj puyk d oc lldj.kk u viuh ykdfç;rk dk ylgk rk euok;k gh l kFk gh foKkiunkrkvk dk Hkh viuh rjQ vkdf'kr djuk 'k: fd;kA ;g puyk dh ykdfç;rk of) e Hkh lğk;d fl) gvkA QyLo: i ckdh cp Vyhfotu lepkj puy Hkh bVjuV i=dkfjrk dh vkj mUe[k g,A pfd Vyhfotu lepkj puyk d oclkbV ,l ek;/e g ftld çlkj ,o mi;kx e Hkxkfyd lhekvd dh dkb ck;/rk ugh g] QyLo: i ;g ol ykxk d fy, cMk gh peRdkfjd Fkh tk viu {k= vkj n'k l nj jg jg Fk ijr viu {k= vkj n'k dh [kcj mu puyk d ek;/e l n[kuk vkj tkuuk pkg jg Fk tk mud {k= vkj n'k e py jgk gA mnkgj.k Lo: i vefjkd d U;;,d 'kgj e jg jgk dkb çoklh Hkkrh; ^vkt rd* vkj ^,uMhVho* dh oclkbV dk Bhd mlh çdkj n[k&tku ldrk g tl Hkkr e cBk dkb 0;fäA

Hkkr e Vyhfotu lepkj puyk d oc lldj.kk d 'k#vkr dh ckr dh tk, rk Hkkr e lkekU; mi;kx d fy, bVjuV dk çkjHk 1995 b- e gvk vkj yxHkx ;gh le; Fkh tc lepkj d u, rojk d l kFk futh Vyhfotu lepkj puyk dh 'k#vkr gk jgh FkhA tc lepkji= viu&viu oclkbV 'k: dj jg Fk rc ,l e Vyhfotu lepkj puy dgk iHn jgu oky FkA QyLo: i lHkh fgnh&vxth Vyhfotu lepkj puyk u viu&viu oclkbV ykp dju 'k: dj fn,A gkykfd vxth Vyhfotu lepkj puyk d edkcy fgnh Vyhfotu lepkj puyk dk oc lldj.k dh 'k: vkr dju e fgnh d vU; oclkbV dh rjg Q,UV ,o vU; rdfudh leL;k;k l t>uk iMkA ftldh otg l fgnh lepkj puyk dk viuuk v,uyibu lldj.k 'k: dju e FkhMk oä Hkh yxkA ijr vkt d le; e n[kk tk, rk vxth Vyhfotu lepkj puy gk ;k fgnh Vyhfotu lepkj puy lHkh fcYdy gh ifjiDo : i e gekj lkeu gA ftud ek;/e l lepkj i<k vkj n[kk tk ldrk gA bld vfrfjä Vyhfotu lepkj puy ogn tulpkj dk l'kä ek;/e gku d cktot ,drjQ lpkj dk ek;/e gA ftl dkj.k vke n'kd rd Vyhfotu lepkj puy dh igp rk gkrh g ijr n'kd bu lepkj puyk rd ugh igp ikrA ,l e Vyhfotu lepkj puyk d oc lldj.k puy vkj n'kd d e/; l r dk dk; djr gA n'kd oc lldj.kk dk bLreky dj rjr viuh çfrfö;k puy rd igpk ldr gA tc ekuk tk jgk g fd vku oky le; bVjuV i=dkfjrk dk g Rkc ,l e Vyhfotu }kj k bVjuV i=dkfjrk ,d LokHkkfod çfö;k gA bld ek;/e l dkb Hkh Vyhfotu lepkj puy n'k&fon'k e Qy viu mu n'kd&ç'k l dk dk [kn l tkM iku e l fke gkrk g ftu rd mld v,u,vj çoxe ugh igpr] ijr mud ikl bVjuV dh lfo/kk miyC/k gkrh g] D;kfd oreku nkj e yxHkx lHkh Vyhfotu lepkj puyk u viu oclkbV ij viu puy dk ykbo QhM Hkh nuk 'k: dj fn;k gA

Vyhfotu lepkj puyk dh bVjuV i=dkfjrk vFkr bud oc lldj.kk dk Vyhfotu l vyx viuk vkd'k.k vkj yf'kr ox g ftud fy, ;g cgr gh mi;kxh gA otg ;g fd vkt d rt j'fkrj thou 'kyh e ,d ,lk ox g ftld ikl bruk le; ugh gkrk fd og Vyhfotu puyk ij viu euiln dk;Øek dk ldu d l kFk cBdj n[k l dA QyLo: i og Vyhfotu lepkj puyk ij çlkfjr dk;Øek dk viuh lfo/kkulj] miyC/k le; e puyk d oc lldj.kk d ek;/e l n[kr g] fofHkUu çlkfjr dk;Øek dh foLrr fjiV i<r g ,o egRoi.k lepkjk ,o dk;Øek dh rLohj Hkh n[kr gA bld vfrfjä vxj ge Vyhfotu ij çlkfjr lepkj dk iul n[kuk pkg rk ;g lHko ugh tçfd vxj dkb lepkj mld oclkbV ij viyM g vkj ge oclkbV d ek;/e l ml lepkj dk n[k jg g rc ge thruh çkj pkg mruh çkj ml lepkj dk iul n[k ldr gA oc lldj.k dk mi;kx djr g, ijk lepkjk ,o dk;Øek dk Hkh n[kk tk ldrk g rFkk ml MkmuykM dj lgt dj Hkh j[kk tk ldrk G

y{; ,o mÍ; %

- Vyhfotu lepkj puy d vkjfhkd fodkl l bld oc lldj.k rd d lQj ij çdk'k MkyukA
- Vyhfotu vkj bVjuV i=dkfjrk d vrlc/kk dk le>u dk ç;k l djukA
- vk/kfud thou'kyh e Vyhfotu vkj bVjuV i=dkfjrk d egRo ,o çHko dk v/;u djukA
- Vyhfotu lepkj puyk vkj mud oc lldj.kk d vkfFkd i{k vkj çktkj d foLrkj dk v/;u djukA
- Hkkrh; lekt e Vyhfotu vkj bVjuV i=dkfjrk dh n'kk ,o fn'kk dk le>u dk ç;Ru djukA

'kk/k i)fr %

çLrr 'kk/k vky[k d fy, rF;k dk ldyu f}rh;d lkrk l fd;k x;k g] ftle le;≤ ij çdkf'kr gku okyh ljdkjh vkj xjljdkjh fjikV[k] vky[kkk rFkk fofHkUu iLrdk dk mi;lx fd;k x;k gA lKfk gh 'kk/k vky[k dk ijk dju rFkk ,d fuf'pr fu"d" rd igpu d fy, voykdu i)fr dk Hkh bLreky fd;k x;k gA

fu"d" %

okLro e Vyhfotu i=dkfjrk vkj bVjuV i=dkfjrk nkuk gh i=dkfjrk d vyx&vyx vk;ke g rFkk Vyhfotu lepkj puyk d oc lLdj.kk u vroLr d Lo:i] lepkjk dh çLrfr ,o mld fMyhojh edfuTe dk ijh rjg cnyr g, ijijxrk Vyhfotu dh vo/kkj.kk e cnyko fd;k gA Vyhfotu lepkj puyk d oc lLdj.k] Vyhfotu lepkj puyk }kjk viu mu miHkkäkvk rd igpu dk lQy ç;k l g ftu rd fdUgh dkj.kk l Vyhfotu dh igp ugh g ;k fQj igp gku d cktkn 0;Lr thou&'kyh d dkj.k Vyhfotu lepkj puy ij çlfr lepkjk vkj dk;Øek dk n[k ugh ikr gA lKfk gh bld ek;/e l Vyhfotu lepkj puy dk of'od :i Hkh fn;k tk jgk gA bVjuV miHkkäkvk dh l[;k e of) d lKfk&lKfk Vyhfotu lepkj puyk d oc lLdj.kk d mi;lxdrkvk dh l[;k e Hkh of) nt dh tk jgh gA LoHkkfod :i l igp foLrkj d lKfk&lKfk cktkj d foLrkj l Hkh bdkj ugh fd;k tk ldrk rFkk Vyhfotu lepkj puyk d oc lLdj.kk d ek;/e l g, cktkj foLrkj dk ge u, cktkj dh [kkt d :i e n[k ldr gA QyLo:i Vyhfotu dh bVjuV i=dkfjrk d vc rd dh lQyrk vkj mi;lx d vk/kkj ij vxj ge Vyhfotu d çkjHk dk Vyhfotu dh nfu;k d fy, igyh Økfr rFkk bld jxhu çljk.k dk nLjh Økfr dgr g rk Vyhfotu d oc lLdj.kk dh 'k#vkr dk vxj ge Vyhfotu dh nfu;k dh rhljh Økfr dg rk vfr'k;kfä ugh glxhA

InHk lph %

- 1- ir] ,u-lh- i=dkfjrk dk bfrgk l] 2002] r{kf'kyk çdk'ku] ub fnYyh] i-l-&01
- 2- f>xjuçHk] Vyhfotu dh nfu;k] 1998] Hkkjr cd lVj] y[kuÅ] i-l-& 25
- 3- d';i] M,- ' ;ke ,o dek] ed'k] Vyhfotu dh dgkuh] 2008] jkt dey çdk'ku] u;h fnYyh&iVuk&bykgkcn] i-l-&78
- 4- gjeu] ,MoM ,l- ,o eDpLuh] j,cV MCY;] %vuoknd& pæ Hk'k.kk] Hkemyh; tuek;/e: fuxe ithokn d u, çpkjd] 2006] xFk f'kYih %bfm;k çkboV fyfeVM] fnYyh] i-l-& 196
- 5- dek] l j'k] bVjuV i=dkfjrk] 2004] r{kf'kyk çdk'ku] ub fnYyh] i-l-& 09

Igk;d iLrd %

- 1- vkykd] Vh-Mh-, l-] byDVkfud ehfm;k] 2009] vukfedk ify'k l ,M fMLVh;VI %çk-% fy-] ub fnYyh
- 2- vk;] ih-d-] byDVkfud ehfm;k] 2006] çfrHk çfr"Bku] ub fnYyh
- 3- vk>k] Mh-Mh-, ,o lR;çdk'k] nj lpkj ,o lpuk çk l kfxdh] 2007] Kku xxk] fnYyh
- 4- d';i] M,- ' ;ke ,o dek] ed'k] Vyhfotu dh dgkuh] 2008] jkt dey çdk'ku] u;h fnYyh&iVuk&bykgkcn
- 5- dek] l j'k] bVjuV i=dkfjrk] 2004] r{kf'kyk çdk'ku] ub fnYyh
- 6- f>xjuçHk] Vyhfotu dh nfu;k] 1998] Hkkjr cd lVj] y[kuÅ
- 7- ipkj] l/h'k] njn'ku % n'kk vkj fn'kk] çdk'ku foHkx] lpuk vkj çdk'ku e=ky;] ub fnYyh
- 8- ipkj] l/h'k] lkbclil vkj ehfm;k] 2003] çoh.k çdk'ku] ub fnYyh
- 9- ir] ,u-lh- i=dkfjrk dk bfrgk l] 2002] r{kf'kyk çdk'ku] ub fnYyh
- 10- Hkukor] M,- l tho] byDVkfud ehfm;k] 2005] tulpkj dUæ] jktLFku fo'ofokky;] t ;ij
- 11- gjeu] ,MoM ,l- ,o eDpLuh] j,cV MCY;] %vuoknd& pæ Hk'k.kk] Hkemyh; tuek;/e % fuxe ithokn d u, çpkjd] 2006] xFk f'kYih %bfm;k çkboV fyfeVM] fnYyh

References

1. www.walthowe.com/navnet/history.html
2. http://en.wikipedia.org/wiki/World_Wide_Web
3. <http://hi.wikipedia.org/wiki/%E0%A4%87%E0%A4%82%E0%A4%9F%E0%A4%B0%E0%A4%A8%E0%A5%87%E0%A4%9F>